

confessio facta est sine expressione causae, regulariter plene non probat, sed tantum facit praesumptionem, arg. cap. 14. de fid. instrum. l. 25. §. fin. ff. de prob. cum in omnibus obligationibus causa maxime attendi debeat. Excipit, nisi confessio fuisset jurata, vel ex intervallo geminata, vel liberatoria; ut consistit ex mibi nihil debere, l. 40. ff. de pectis. Porro ut confessio ista praedictis contenti, & non possit ab evoceari, probabiliter requiritur expressa acceptatio praesentis adversarii, ut docet Felinus: ut vero ex tali confessione acquiritur jus adversario, sufficit tacita acceptatio. Abbas &c. quae distinctio conciliat contrarias sententias. 3. Confessio cum expressione causae, absente adversario facta, parum, vel nihil probat, quia praesumitur fieri ex inconsideratione, nisi sit jurata, vel in favorem causae pie, ubi Deus supplet praesentiam adversarii, vel nisi aliud ex circumstantiis colligatur. 4. Confessio extrajudicialis in criminalibus, in quibus requiruntur probationes luce meridiana clariores, plene non probat, sed plerumque semiplene, ut sufficiat ad torturam: nam ex tali confessione oritur gravis praesumptio contra contententem.

10. Q. VI. Quid probet confessio per torturam, vel per iudicem sub spe impunitatis extorta? R. ad 1. Confessio per torturam plene probat, si secundo, vel tertio die extra tormentum ratificetur; secus, si reus neget, quod in tormentis confessus est, nihil probat, quia reus praesumitur in tormentis falsum dixisse. Porro, ut reus ad quaestionem severam trahi valeat, praeter corpus delicti, requiritur semiplena probatio per unum rostem de visu, vel per famam, & alia iuncta semiplenam probationem facientia. Plura de his Clar. & alii Criminalistae. R. ad 2. Talis confessio nihil probat, utpote dolo, & fraude iudicis extorta c. 7. de renunt. unde iudex, vel non debet uti factis promissis, vel data fidei servare debet, cum etiam hosti fides servanda sit de iure naturali, Can. noli 23. q. 1.

11. Q. VII. An confessio criminis incidit in iudicio facta probat ad panam ordinariam? R. Negative: nam ad penam ordinariam non proceditur sine legitima querela, quae in tali casu deest. Excipit, nisi iudex super tali crimine instituat inquisitionem, & alias legitimas probationes hauriat; tunc enim locus erit poenae ordinariae c. 1. de except. a sensu contr.

12. Q. VIII. An confessio Praelati vel procuratoris nocet Ecclesiae, aut domino principali? R. Cum distinctione: si confessio ista est voluntaria, & sponte facta, non nocet, ne alteri per alterum iniqua conditio inferatur, nisi Praelatus de consensu capituli confiteretur, quod Ecclesia munum acceperit &c. c. 17. de praescrip. c. 2. de capell. monac. At si confessio fuit necessaria, hoc est, mandato iudicis impetrata, nocet, modo procurator habuerit mandatum speciale ad constituendum, vel constitutus sit cum libera; sicut olim erant economi Ecclesiarum c. fin. h. r. c. 2. cod. in 6. c. 21. de sen. & re iudic. nam actus intantem iudicio, quos litigane necessario praestare debet, profunt, vel obstant principali. Si tamen Ecclesia propter errorem confessionis laesa est, habet ordinariam remedium revocandi confessionem in continenti, hoc est, in eadem moraliter praesentia iudicis, quod aliqui ad triduum extendunt ex l. fin. C. de error. advoc. & tunc non est opus probare errorem; vel revocandi ex intervallo ante sententiam latam, & tunc probari debet, quod confessio per errorem facti acciderit, l. 7. C. de J. & F. Ignor. error facti, necdum finito negotio, nemini nocet. Insuper Ecclesia laesa, aut minor, habet beneficium restitutionis in integrum, quod durat quadriennio a sententia lata, ut dicitur de integ. rest. docetur. At dominus maior, praeter

remedium revocandi confessionem, raro habet restitutionem in integrum, sed si laesus est, succurritur ei actione mandati contra procuratorem.

13. Q. IX. An confessio testatoris intestamento valido facta aliquod probet? R. 1. Plene probat in praedictum confessio, modo sit expressa causa debiti, vel iniusta possessio, vel additum sit iuramentum, aut aliud adminiculum; nam confessio ista fit coram legitimis testibus testamentariis. At si non est expressa causa debiti, nec aliud adminiculum, v. g. Titio debeo 100, regulariter nihil probat, & haeredes ad nihil tenentur, cum confessio ista videatur in fraudem legis facta l. 27. §. 6. ff. de legat. 3. nisi talis esset persona, cui testator fateatur se esse obligatum; tunc enim debitum expressum peti potest, saltem per modum legati l. 28. §. fin. ff. de liberalit. legat. R. 2. Confessio testamentaria in praedictum tertii facta, nihil probat in iure, arg. l. 6. C. de testat. l. 3. §. 1. ff. ad SC. Silvan. Nov. 48. c. 1. §. 1. ex reg. generali, quod nulli sit credendum in praedictum tertii. Unde si pater, vel mater scribat in testamento, quod filius ingratus, vel ex adulterio natus heres, & ideo exheredetur, nec patri, nec matri creditur.

14. Q. X. An confessio sacramentalis aliquid probet in iudicio? R. Omnino nihil c. 2. de off. ordin. c. 13. de excess. Prael. nam confessio ista totaliter est extra commercium humanum, nullaque ejus usus in foro externo; imo ob reverentiam sacramenti ponentis, etiam instrumenta confessionis, ut schedae, in quibus conscripta sunt peccata, non debent produci ad forum externum, neque ex illis iudex procedere ad inquisitionem contra illum, cuius schedae reperta sunt, Reiff. cum cit. licet Navar., Coninck, & alii doceant ex tali scheda induci tantum secretum naturale.

§.

De positionibus, articulis, & interrogatoriis.

15. Paragraphus iste additur per modum complementi in h. r. cum in c. 1. & 2. h. r. in 6. expressa agatur de positionibus, quae quandoque cum articulis confunduntur; in rigore tamen distinguere debent: nam positio est simplex assertio facti ad causam pertinentem, medio iuramento in scriptis exhibita, ut per responsionem adversarii praevio iuramento firmata, pars relevetur ab onere probandi in his, quae admittuntur. Illud ponentis vocatur iuramentum dandorum, quod ponens nihil calumniose posuerit; illud vero respondentis vocatur iuramentum respondendorum, quod nihil calumniose, & contra mentem respondere velit. Formantur autem Positionalia, seu positiones ex libello post litem contestatam conformiter causae propositae, v. g. pono, quod calendis Junii pecuniam mutuum a me petiveris &c. Articulus est illa propositio, quae post responsionem adversarii restat probanda a propONENTE. Interrogatoria, sunt illae quaestiones, quae a iudice vel ex officio, vel ad instantiam partis proponuntur reo, & testibus.

16. Q. I. Quid juris circa positiones? B. 1. Has facere potest actor, & reus, si is in probando sustinet vices actoris, c. 2. h. r. in 6. & c. 2. de testib. in 6. uti & procurator specialis mandato instructus, cap. fin. de iurjur. in 6. non autem iudex, cui sola interrogatoria permittuntur, non vero positiones, quae vim probationum habent. 1. Si reus a iudice iustus sine rationabili causa recusat positionibus respondere, habeat per confesso in eis; modo per sententiam interlocutoriam declaretur pro tali c. 2. h. r. in 6. Causae autem non respondendi sunt, v. g. quia positio est superflua, impertinens, obscura, capiosa, multiplex, interrogatorie concepta &c. negativa autem, suadente equitate admitti potest, c. 1. h. r. in 6. v. g. pono, quod tempore meridiano in civitate non fuerim &c. 2. Positiones, licet fieri nequeant ante litem contestatam, formari tamen possunt, non solum in termino probatorio, sed probabiliter etiam post conclusionem in causa; quia licet non est periculum subornationis sicut in testibus, nisi quis renuntiasset omni generi probationum, cum & positio sit species probationis c. 2. h. r. in 6. Semel autem positiones in acta relate, in praedictum alterius revocari, & mutari non possunt; bene vero oblat

obscure declarati, nisi mutationem suadeat error facti. 4. Spectato iure communi, copia positio non est danda respondentis, nec terminus dilatorius ad respondendum; tunc quis quilibet in suo facto censetur bene instructus; tunc ne advocatorum suggestionibus finis positio impediatur. Excipit, nisi contrarius sit stylus tribunalis, sicut in curia romana. Circa articulos revidios ad probandum nihil speciale examinandum venit: hoc solum notandum, quod articulus non fateatur esse articulos veros, sicut positiones, sed tantum eos probari posse.

17. Q. II. Quid juris circa interrogatoria, quae reo, aut testibus a iudice proponuntur? R. Iudex in primis proponere debet interrogatoria generalia, v. g. cuius nominis sit reus, aut testis? cuius aetatis, conditionis? an testis sit subornatus, inimicus parti? an circa dicenda non convenerit cum aliis testibus? tum descendit ad interrogatoria specialia, ex ipso facto controverso, ejusque circumstantiis desumpta per c. 37. de testibus, v. g. an audiverit factum fuisse homicidium? an vidit? quos percussit? ubi? quando? &c. At interrogatoria suggestiva, quibus iudex in speciali suggestit, quid testis respondere debeat, tanquam perniciosissima vitari debent a iudice: alias si reus per suggestionem, vel testis fateatur crimen, confessio ista, & depositio non sufficit ad condemnandum, sed pro infecta haberi debet, cum ordo iudicarius non servetur.

TITULUS XIX.

De probationibus.

Agitur de his in Clem. un. h. r. in Decreto Can. 5. d. 44. & 6. q. ult. in Pandectis lib. 22. tit. 3. la Codice lib. 4. tit. 19.

1. Nota 1. Quod probatio est rei controversae per legitima argumenta ostensio. Ista autem in iudicio positivum desumuntur ex locis extrinsecis, ut testibus, instrumentis &c.

2. Nota 2. Probationem iudicalem dividi in plenam, quae tantam fidem facit iudici, ut sufficiat ad decisionem causae; & semiplenam, quae facit iudici aliquam fidem, sed non sufficientem ad causae decisionem. Utraque suam habet latitudinem: nam plena vel est evidentiissima, seu plenissima per argumenta indubitata, vel est clara, seu plenior per testes omnium exceptione majores, vel plena tantum, seu minus evidens, quae fit per praesumptiones. Sic etiam argumenta quandoque faciunt probationem semiplenam, ut depositio unius testis integri; quandoque plusquam semiplenam, ut depositio personae valde excellentis, praesertim adiuta per alia adminicula; & quandoque minus quam semiplenam, ut praesumptio levis, comparatio litterarum, si de scriptura controversatur.

3. Nota 3. Species probationis plena esse quatuor: testimonium duorum, instrumentum publicum, vel authenticum, praesumptionem juris, & de iure, aut violentam hominis, & iurjurandum ad delationem partis praesentium. Quibus additur confessio propria, & evidenti facti: sed haec licet maxime iudici fidem faciant, tamen proprie non sunt probationes; siquidem confessio est relevatio probationis; & evidenti facti non tam est probatio, quam demonstratio, seu representatio facti, Species autem probationis imperfectae sunt multae; ut depositio unius testis, iuramentum suspectiorum, scriptura privata non authentica, comparatio litterarum, praesumptio levis, fama &c.

4. Nota 4. Notorium est, quod ita patet, ut nulla tergiversatione celari possit: & quidem si patet in iudicio, quia reus de causa convictus, vel confessus est, dicitur notorium de iure, seu notorietate juris: si vero actus factus est in praesentia multorum, ut decem in civitate, vel sex in communitate minori, dicitur notorium de facto, seu notorietate facti.

5. Q. I. Quis obligetur ad probationem? R. Assententibus probare, seu ut ait Paulus l. 2. ff. h. r. et incumbit probatio, qui dicit, non qui negat. Et quia actor plerumque affirmat, actoris est probare l. 21. ff. cod. Excipit. 1. Si reus excipiendo aliquid affirmet; tunc enim in exceptione actor est l. 1. ff. de except. 2. Si jus resistat reo, & assistat capiti, fundando ejus intentionem, ut si Episcopus petat capellam suae diocesis. Remigii a S. Erasmo. Pars I.

celis, vel parochus decimas; tunc enim reus probare debet, quo iure capella, vel decima ad eum pervenerint. 3. Si minor agat contra venditionem rei immobilit celebratam cum majori, tunc enim major probare debet decretum Praetoris cum aliis solemnitatibus intervenisse, l. 13. §. fin. ff. de publiciana. 4. Si reus ultro in se suscipiat onus probandi; & quavis non probet, non perinde causa cadit, lib. 14. ff. hoc tit. vel si iudex onus probandi transferat in reum, defendendo ei iuramentum cap. fin. in fin. de sejun. Vide Gloss. in c. un. in benefic. Eusef.

6. Q. II. An negans quandoque obligetur ad probationem; seu an propositio negativa probari possit? R. Cum distinctione: 1. Propositio negativa juris in materia generaliter permissorum, probanda est; ut si quis neget validam esse emancipationem, electionem &c. l. 5. ff. h. r. nam de iure omnia censentur esse licita, & valida, nisi probentur prohibita, vel irrita. At negans id, quod est de genere prohibitorum, non tenetur probare, sed alter; ut si quis dicat: nego quod Titium iure occideris, vel ejus bona abfuleris. 2. Negans qualitatem, quae a natura communiter inest, debet probare defectum; ut si quis dicat alterum non esse sane mentis, non esse potentem ad copulam &c. cum talis qualitas inesse praesumatur. At negans qualitatem accidentalem, quae communiter non inest, ut non esse nobilem, doctorem &c. si neget ante promotionem, non tenetur probare, sed alter dicens sibi inesse hanc qualitatem; at si neget post promotionem ad effectum demotionis, probare debet defectum qualitatis, cum alter constitutus in possessione officii, etiam constituat se in possessione huius qualitatis, lib. 7. C. de profess. & med. 3. Negativa praegans, quae in se virumtiter includit affirmativam facti, probanda est: ut si quis dicat, se sponte non contraxisse matrimonium, affirmat enim metum sibi illatum, & hunc probare debet. Similiter negativa facti determinata per circumstantias loci, temporis &c. probari potest indirecte, v. g. hoc tempore fui in alio loco, ergo illo tempore in isto loco non occidi, cap. 35. de testib. At si est negativa facti pura, simplex, indefinita, v. g. non occidi, non sum citatus, nullo modo probari potest, c. 12. h. r. ibi: in probatione negativa neminem audiaris: nam factus non entis nulla sunt praedicata, ita nulla probatio.

7. Q. III. Quodnam sit obiectum probationis? R. Factum controversum in iudicium deductum: nam ea, quae sunt juris communis, non probantur, sed allegantur, utpote nota iudici; licet privilegia privata, & consuetudo, & statuta particularia, quae equiparantur questionibus facti, probanda sint, Nec obstat cap. 11. de Simon. ibi: si vero id manifestum est: nam licet manifestum non accipitur pro notorio, sed pro diffamato, seu divulgato, & hoc probari debet. Quomodo quilibet res in specie probanda sit, fufe per 4. libros docet Joseph Mascardus. Sic excommunicatio probatur ex litteris Ordinarii, cap. 7. hoc tit. etas ex testimonio parentum, propinquorum, obstertricum, libris parochialibus, habitu corporis &c. filiatio ex parte patris, quia filius natus est ex uxore in domo mariti habitante, ut filius appellatus, & tractatus, & communiter in civitate pro tali habitus est &c.

8. Q. IV. In quo consistat forma probationis iudicialis? R. In legitimis actibus, & solemnitatibus a iure ad probandum requisitis: & quidem 1. Probatio debet fieri iudici, praesente adversario, & notario publico, seu duobus viris idoneis, qui probationes in scriptum redigant, cap. 11. hoc tit. 2. Debet probatio esse clara, & conformis libello, ordinata, ita ut actor prius probet suam intentionem, deinde reus in suis exceptionibus audiat, lib. 19. Cod. hoc tit. 3. Debet fieri tempore legitimo, seu intra terminum probatorum a iudice constitutum; regulariter a lite contestata, usque ad publicationem testimoniorum, & conclusionem in causa. 4. Probatio debet esse plena, tam ordinariae: in iudicis, & factis antiquis nulli praedictis sufficit semiplena. Jam si actor plene probavit suam intentionem, non tenetur eam iuramento firmare, cap. 2. hoc tit. quia superfluis remediis non est utendum, maxime in praedictum alterius.

9. Q. V. An due probationes semiplena, in eadem finem tendentes, faciant unam plenam? v. g. si res probetur per unum testem de visu, & per iuramentum suppletorium, vel per adminicula semiplena probationi aequalia? R. Affirmative in causis civilibus: ita Menoch. Mysing. Zoes. & alii ex c. 13. h. t. c. 27. de testib. ubi ad plenam probationem recipiuntur testes, fama, libri antiqui, indicia, & adminicula: nam que non profunt singula, multa juvant, ait Gloss. in cir. c. 13. h. t. v. adminicula, & ex duobus imperfectis, si ad idem tendant, effici potest unum perfectum, sicut in physicis corpus, & anima, faciunt hominem, & in moralibus tres faciunt familiam, & collegium. Excipiuntur causae criminales, matrimoniales, & gravissimae causae civiles, quae criminalibus equiparantur: in his enim duae semiplena probationes non conjunguntur, sed ob gravissimum praedictum tertii, aut periculum anime requiritur una plena probatio. His non obstant l. fin. C. de R. P. l. 9. C. de O. & A. l. 9. C. de except. l. 9. §. 1. C. de testib. & similia iura: nam his rescitur semiplena probatio ad effectum sententiae, si per aliam semiplenam non complatur, veluti per iuramentum suppletorium, vel alia adminicula.

10. Q. VI. Quis sit effectus plena probationis? R. 1. Plena probatio adstringit iudicem, ut ferat sententiam, vel pro actore, si is plene probavit, vel pro reo, si actor nihil, vel reus plene probavit, l. 11. C. h. t. 2. Plene probans liberatur a praestando iuramento, & reo impeditur admissionem ad purgationem canonicam, vel probationem propositionis negativae, c. 2. & 12. h. t. 3. Si concurrant plures probationes sibi non contrariae, una non elidit alteram, sed qualibet pro sua causa subsistit, Clem. 2. de testib. ut si unus plene probet datum mutuum, alter vero probet mutuum esse solutum. At si contrariae sint, ut super legitimitate, & illegitimitate &c. illa praevalet, quae est efficacior. Sic probationes per rei veritatem, per duos testes de visu, sunt efficaciores, quam probationes per praesumptiones, vel per unum testem, & famam viciniae: & c. 4. h. t. probatio virginis per iuramentum, & per inspectionem 7. matronarum praevalet probationi viri jurantis, se mulierem cognovisse &c. Si omnimoda sit paritas probationum, quod raro accidit, feratur sententia pro reo, vel possessore; vel tandem pronuntietur, ut possideris, ita possidentis c. 9. h. t. exceptis causis favorabilibus, libertatis, matrimonii, testamenti, dotis, donationis, pro quibus in aequalitate probationum pronuntiandum est l. fin. de sent. & re jud. c. 3. huius tituli.

11. Q. VII. Qui sint effectus semiplena probationis? R. 1. Dat locum iuramento suppletorio, & cum aliis adminiculis facit plenam probationem, cap. 3. hoc tit. 2. In causis medicis, vel antiquis nulli praedictantibus sufficit ad ferendam sententiam ex com. DD. 3. Regulariter sufficit ad torturam, & minus quam semiplena ad inquisitionem, & purgationem canonicam, c. 5. 8. de purg. Can. Denique si causa ad alium iudicem devolutionis, c. fin. h. t. & c. 11. de testibus, cum acta legitima unius iudicii haem faciant in altero.

De evidentia facti, fama, & verbis narrativis principis.

Cum de his speciales tituli non habeantur, praesenti titulo eorum tractationem subsumimus.

12. Q. I. Qualis sit probatio per facti evidentiam, seu inspectionem ocularem? R. Est omnium validissima, ita ut nunquam censetur excludi, nisi sententia transeat in rem iudicatam; cum veritas melius hauriri queat, quam per aspectum ocularem, arg. l. 8. ff. fin. regum. l. 32. §. 5. ff. de auro, & arg. Unde c. 9. de accus. dicitur: evidentia parati sceleris non indiget clamore accusatoris. Inspectio ocularis locum habet in causa homicidii, vulnerationis, novi operis nuntiatione, in causa damni infecti, limitum paro-

chie, vel alterius territorii, impotentiae ad copulam &c. Insititium autem, praemissa aliqua causa cognitione, praesentibus partibus, testibus, notariis, & aliis personis necessariis; ut sunt medici, & chirurgi in causa vulneris, obsterices in causa impotentiae, facti in novi operis nuntiatione, aut damni infecti, agrimensores in dimerendis agris &c.

13. Q. II. Quid sit, & quid probet fama? R. ad 1. Fama hominis est ipsius estimatio, seu dignitas, illa est status, legibus, ac moribus comprobata, qui ex delicto nostro auctoritate legum, auferuntur, aut consumitur, l. 5. §. 1. ff. de extraord. cognis. Fama inter homines est in aliquo loco commune populi constantis, & publicum iudicium. Et de hac fama hic loquimur, quae differt a rumore per hoc, quod rumor sit sermo, seu opinio particularis inter paucos; fama vero sit fama communis in populo. R. ad 2. Fama probata per instrumenta antiqua, vel saltem per duos testes deponentes, se ita audivisse a potioribus in communitate, regulariter non facit plenam fidem, nisi in rebus modici praedicti, vel ad impediendum peccatum, ne v. g. matrimonium contrahatur cum impedimento: ita com. nam fama est valde fallax, & dicitur unius facile sequitur multitudine c. 12. de purg. Can. An vero fama faciat plenam probationem, relinquatur arbitrio iudicis, cuius erit consideranda qualitas, negotii gravitatem, persona honestam, & alias circumstantias. Et quidem in civilibus valde arduis, & criminalibus fama nec semiplene probat, quia in his requiruntur probationes luce clariores l. fin. C. de probat. imo fama sine aliis adminiculis nec sufficit ad torturam; bene vero ad inquisitionem specialem difamati, vel ad incarcerationem, si de fuga suspectus sit, uti & ad purgationem canonicam cap. 17. 19. de accus. Can. 5. presbyter. 2. q. 4. Plura de fama vide in Malcardo, Reiff. &c.

14. Q. III. Quid probent verba narratio principis in rescripto posita? R. 1. Si princeps, ut Papa, Imperator, intentionem suam, vel gratiam fundet in verbis, haec plene probant; modo princeps proprium factum enarrat, Clem. un. h. t. quia princeps ob eminentiam dignitatis, de suo facto testificans, plene probat; ut in contrarium non admittatur probatio directa, sed quandoque indirecta; ut si Papa dicat, beneficium fuisse in manibus suis resignatum a Titio, & illud alteri conferat; tertius vero dicat beneficium non fuisse resignatum. 2. Si intentio Papae fundatur super facto alieno a se narrato, narratio plene probat; nisi circa factum alienum facile error intervenire possit. 3. At si intentio principis nullo modo fundetur in narratione, haec nihil probat, cum exigentia, vel subreptione multa dici possint; ut si Papa excommunicato det litteras, cumque saluret, c. 41. de sent. excom. vel si in litteris Ecclesiam aliquam vocet exemptam, vel aliquem sub titulo certae dignitatis compellet &c. nam haec incidenter dicta non curantur, nisi specialiter edatur instrumentum exemptionis, dignitatis &c. Reiff. a num. 98.

TITULUS XX.

De Testibus, & Attestationibus.

Agitur de hac materia in Sexto, & Clementinis h. t. in Decreto 2. q. 4. & 4. q. 2. in Tridentino sess. 13. c. 7. de refor. in Pandectis lib. 22. tit. 5. in Codice libr. 4. tit. 20. Nov. 90.

1. Nota 1. Testes in genere esse personas idoneas, quae ad fidem alicuius rei intruendam adhibentur l. 1. pr. ff. h. t. eorumque depositions, seu assertiones super aliquo facto vocantur attestaciones. Sunt autem testes alii testamentarii, qui in testamento, alii instrumentarii, qui in instrumento, alii iudiciales, qui in iudicio adhibentur. Et de his ultimis hic.

2. Nota 2. quod testis iudicialis est persona idonea, & fide digna, quae legitime vocata ad iudicium, ferat testimonium in causa controversa, c. 1. h. t. ubi tres condiciones requiruntur in testibus, scilicet ut sint idonei, seu nativi, vel iure non prohibiti; fideles, seu fide digni; & seculi, scilicet ex honestate, & ob reverentiam iuramenti; licet haec ultima conditio hodie neces-

necessario non exigatur. Ceterum Maschardus, & alii merito admittunt latitudinem inter testes idoneos, ut alii sint simpliciter idonei, qui nulla exceptione repellendi possunt a testimonio, alii omni exceptione majores, qui majori honestate, fide, & existimatione praestant. Similiter reses alii sunt simpliciter idonei, qui nullo modo in aliqua causa testificari possunt; alii inidonei secundum quid, qui vel in certa causa, vel contra certas personas, vel per certos personis testificari nequeunt.

3. Nota 3. Testes dividi in testes confertes, qui concorditer deponunt super eodem facto; & in testes singulares, qui in testimonio non concordant. Haec autem singularitas est triplex, obstativa, seu adversativa, dum dictum unius contrariatur dicto alterius; ut si unus dicat, quod Titius occiderit Cajum in foro civitatis vesperi, & alter, quod occiderit illum in loco extra civitatem hora matutina. Diversificativa, si testes deponant de factis diversis, non tamen sibi contrariantibus; ut unus de occisione Caji, alter de occisione Titii; vel de futuro &c. Admirationativa, seu cumulativa, dum dicta testium super diversis quidem actibus profertur, attamen unum seadjuvant ad probationem rei controversae; ut si unus testificetur de visu, alter de auditu, tertius de actu, vel iudicio praeparatorio, v. g. ad homicidium. Rursus testis in deponendo vel est vacillans, qui titubando, & dubitando profert testimonium; vel varius, seu varians, qui in diversis iudiciis, vel diversis instantiis ejusdem iudicii varia, & diversa profert, non tamen directe sibi contraria; vel contrarius sibi, qui directe contraria, & inter se pugnantia profert. Agitur hic de testibus habilibus, & inhabilibus, de eorum productione, receptione, probatione, & impugnatione.

§. I.

De habilitate, & inhabilitate Testium.

4. Q. I. Quis testis reputetur simpliciter habilis, seu idoneus? R. Omnis regulariter, nisi probetur inhabilis: nam electum de testibus l. 1. §. 1. ff. h. t. est prohibitorium in materia generaliter permitta; ergo omnes admitti possunt, quibus non interdicitur testimonium.

5. Q. II. Qui sint testes simpliciter inhabiles? R. 1. De iure naturali sunt omnes illi, qui carent usu rationis, ut infantes, amentes, perfecti ebrii, furiosi, nisi habeant lucida intervalla l. 5. ff. de R. J. Re. 2. De iure positivo ex defectu aetatis 1. Impubes. l. 3. §. 5. ff. h. t. nisi in criminibus laesa majestatis lib. 4. c. ad l. Jul. Maj. 2. Ex defectu status civilis servus legales l. 10. ff. de V. S. l. 7. ff. de l. 11. C. hoc tit. nisi alii testes deficient, sed responsa in contemptum conditionis servilis l. 7. cit. 3. Ex vitio corporis, caeci, surdi, & muti c. 37. & l. 18. C. h. t. nisi in causa necessitatis scripto testimonium esset dandum de eo, quod caecus ante cecitatem, vel surdus, aut mutus vidit, arg. l. 65. §. 3. ff. ad SC. Trebell. 4. Ex defectu fidei, seu probae vitae, omnes vitio legali infecti; uti sunt infames infamia juris c. 47. l. 3. §. 5. ff. hoc t. & de iure Can. etiam infames infamia facti, Can. 17. infames. 6. q. 1. nisi in causa heredis, laesa majestatis, & si aliter veritas haberi nequit: Pecunia corrupti cit. l. 3. & c. 1. h. t. per iur. t. 54. h. t. etiam emendati, excepto crimine heredis. Excommunicati, qui non tolerati repelli debent; tolerati vero ad instantiam partis repelli possunt; si autem non repellantur, probabilis valet eorum testimonium, arg. c. 13. de haer. a sent. contr. cum ibi haeretici solium repellantur a testimonio valido. Criminosi, & quidem de iure Can. quicumque perseverantes in gravi crimine Can. 1. neganda 3. q. 11. c. 54. h. t. de iure autem civili criminosi, saltem in causis civilibus admittuntur, nisi ratione criminis contraxissent infamiam juris, lib. 3. §. 5. ff. h. t. Accusati de crimine infamiam irrogant c. 56. h. t. at de iure civili non repelluntur, nisi per sententiam condemnati sint, aut saltem incarcerationi, cit. l. 3. §. 3. Denique pauperes, & viles persona ob periculum corruptionis, l. 3. pr. eod. c. 7. v. sed & 2. q. 1. nisi pauperes essent honeste, & bona fame. Quae autem sint persona viles, locorum consue-

tudo attendi debet: sic alicubi lichores, & carnifices, alicubi macellarii inter infames habentur. Ceterum in criminibus gravissimis, & exceptis, & dum veritas alteri haberi nequit, admittuntur etiam testes inhabiles: quanta autem fides eis habenda sit, relinquatur arbitrio iudicis.

6. Q. III. Qui sint testes secundum quid inhabiles? R. 1. Personae, quae in certis causis testificari nequeunt, sunt: 1. Minor 20. annis in causa criminali; & probabiliter etiam in causa civili valde ardua, quae criminali equiparatur l. 20. ff. h. t. 2. Clerici, & Religiosi in causa sanguinis contra reum, Can. 9. testimonium, 11. q. 1. c. 14. h. t. idque ob periculum irregularitatis. 3. Feminae de iure Canon. in criminalibus, in foro Ecclesiastico, & ubi jus Papae viget. Canon. 7. mulierem 33. q. 5. & c. 10. de V. S. idque ob mutabilitatem, & inconstantiam iudicii femine. At de iure civili femina honesta potest esse testis etiam in criminalibus, cum mulieris testimonium generaliter admittatur, excepto testamento l. 20. §. 6. ff. qui test. fac. & causa feudali l. 2. F. t. 32. nisi esset femina illustralis, & feudum habens: item excepta femina, quae suo corpore quantum palam facit l. 3. §. 5. ff. h. t. & adultera in causa adulterii l. 18. eod. quam legem Gratianus retulit in Decreto Can. 2. ex eo 15. q. 3. sed ibi non habet plus auctoritatis, quam in iure civili. 4. In causa universitatis concernente utilitatem singulorum, ut de pascuis, lignis cedendis &c. cives, aut membra hujus communitatis nequeunt testificari, cum hoc testimonium esset in propria causa. At si causa est solius communitatis, v. g. Ecclesiae, capituli, & non est nimis ardua, produci possunt testes ex ipsa communitate, v. g. Clerici, & Religiosi; imo & Praelatus, si non sit actor, maxime in defectu aliorum testium, ceteri alias vivunt ex proventibus Ecclesiae, c. 6. & 12. h. t. l. 7. §. 1. ff. quod cuiusque universi. In causa vero nimis ardua, vel criminali testes de communitate, pro illa testificantes, non sunt idonei idque propter suspicionem falsitatis. Vide Reiff. a num. 197. Denique 5. In causa propria nemo idoneus testis l. 10. ff. h. t. cum non careat suspitione falsitatis ob propensionem ad proprium commodum. Ex eodem fundamento non est testis idoneus, qui consensit morbo laborat, hoc est, qui similem causam habet, ut iudex in causa, quam iudicat, actor in causa, quam agit, fidei iustor in causa adhesionis, venditor pro emptore, donator pro donante; & generaliter omnes, qui commodum ex testificando, & damnium ex non testificando reportare possunt.

7. R. 2. Personae, quae pro certis personis testificari nequeunt, sunt: 1. Parentes pro liberis, & contra c. 22. h. t. quod extenditur ad ascendentes; vitricos, filios naturales, & spurios, ob causam affectionis, l. 9. ff. de l. 6. C. h. t. 2. Fratres, consanguinei, & affines usque ad tertium gradum inclusive; uti & magna familiaritate conjuncti pro se invicem Can. 1. & 12. causa 3. q. 5. l. 4. 5. ff. h. t. 3. Coniuges, imo & sponsi pro se invicem Can. 3. si testes 4. q. 1. cit. l. 4. nam inter has, & priores personas praesumitur magna affectio, & periculum falsitatis. 4. Domestici pro domino, aut patrefam. ob affectum, c. 1. super 14. q. 2. l. 24. ff. de l. 3. C. h. t. Nominem autem domesticorum veniunt, quibus ratione partia dominice. aut gubernativa potestatis imperari potest; ut servi, famuli mercenarii &c. non autem regulariter coloni, inquilini, vel ephycrae &c. 5. Vasalli, & subditi pro causa domini directi, ubi timetur injulta eorum vexatio, si contra dominum testificarentur. Secus hoc timore praefato, Vasallus in causa domini est testis idoneus, ut saepe legitur in LL. Feudorum, cum Vasallus magnam notitiam habeat iurium domini sui. Haec tamen persona regulariter possunt esse testes in instrumento; item in causis, ex quibus nullum commodum in eas redundat; ut parentes, & consanguinei circa eam libertorum, circa impedimenta cognationum &c.

8. R. 3. Personae, quae contra certas personas testificari nequeunt, sunt: 1. Socius contra socium criminis, c. 10. h. t. l. 11. C. eod. nam confessus, vel convictus de crimine, sit infamis. 2. Inimicus contrarium, modo sit inimicitia gravis, aut capitalis, c. 13. 19. de accus. l. 3. ff. l. 17. C. h. t. nam malevolentia subvertit veritatem, 3. Infidelis, ut Judaeus con-

universalis additur, scilicet periculum subornationis testium; tum etiam, quia partes consentientes in publicationem attestatorum, saltem tacite renuntiantur ulteriori probationi per testes. Nec obstat, quod tunc instrumenta produci possint c. 9. de fide instrum. nam in his cessat periculum subornationis. Excipere varios casus, in quibus specialis ratio aliud suadet propter periculum anime, vel corporis, aut gravis iniustitie; uti in criminalibus, matrimonialibus, beneficialibus; item si altera pars non consentit in publicationem attestatorum, vel si testes de perjurio erant convicti, vel si ex malitia, aut negligentia iudicis non erant plene examinati, vel obscure deposuerunt. Vide Farin. Reiff. Speculat. &c.

21. Q. IX. An attestaciones in uno iudicio recepte fidem faciant in alio iudicio inter easdem personas, eisque succedentes, & in eadem causa? R. cum distinctione: 1. Si publicate non sunt, regulariter non faciunt fidem, c. 37. §. fin. hoc rit. quia ante publicationem iudex alterius iudicii non informatur notitia publica testium testimoniorum. Si tamen partes consentiant, vel testes sint mortui, valetudinati, aut nimis distantes, attestaciones etiam post publicatam fidem faciunt in alio iudicio. 2. Attestaciones a iudice publicate, faciunt publicam fidem in alio iudicio, cap. fin. de probat. l. fin. C. de re iud. ubi ratio additur: neque enim morte cognitoris perire debet publica fides, seu veritas, que semper, & ubique est eadem. At si attestaciones publicate sunt ab arbitro compromissario, vel in iudicio summario, non probant in plenario, nisi adversarius consentiat, vel testes mortui sint, neque probant inter alias personas, vel in causa diversa, ut recepte in civili, non probant in criminali. Ex his solvitur l. fin. C. h. t. c. 50. eod. c. 6. v. nec attestaciones, de fide instrum. c. 4. de iud. arg. a l. 9. §. fin. ff. de iurej.

22. Ex dictis constat duplicem esse effectum publicationis, quod scilicet testes recipi non possint super iisdem articulis, vel directe contrariis, & quod attestaciones publicate fidem faciunt in alio iudicio; quibus tertius additur ex dicendis, quod facta publicatione, non admittantur exceptiones contra personas testium.

§. IV.

De exceptionibus contra personas, examen, & dicta testium, eorumque reprobatione.

23. Q. I. Quando proponenda sunt exceptiones contra personas testium? R. Regulariter ante publicationem testium, non vero post illam, ut deciditur c. 31. h. t. ubi tres casus excipiuntur: si quis iuramento affirmati, quod malitiose non excipiat, si sibi reservavit jus excipiendi, si causa excipiendi primo post publicationem innovit. Ratio resolutionis est, quia litigantes consentientes in publicationem testium, consentiunt etiam personas approbasse. Potro exceptio contra personas testium non est dilatoria per se, quia non differt processum, nec peremptoria, quia non excludit actionem, sed vocari solet quasi peremptoria, quia sub hac probatione per testes quasi indirecte tollitur actio.

24. Q. II. Quando discutienda sunt exceptiones contra personas, examen, & dicta testium? R. ad 1. Rejicienda sunt ad finem litis, auct. si testis C. h. rit. nam alias inutiliter protraherentur iudicia, cum fieri possit, ut iudex sententiam ferat, non attento testimonio eorum, contra quos excipitur, eo quod aliorum depositiones sufficiant. Excipere, nisi talis exceptio obijciatur, que iure, aut speciali ratione impedit receptionem testis; tunc enim statim cognoscenda est, ut exceptio excommunicati, c. 2. de except. in 6. criminis, vel defectus notorii in continentibus, cap. 7. h. t. servitutis, iniunctie capitalis; & si testes in fine litis non possent reperiri, ut quia sunt valedudinarii, procul abituri &c. R. ad 2. Exceptiones contra examen testium, quod legitimo modo peractum non fuerit, & contra dicta, quod dubia, obscura, & incerta, vel sibi contraria sunt, proponuntur post publicationem attestatorum, cum citius non innotescant.

25. Q. III. An, & quomodo testes reprobari possint? R. 1. Nemo persona testis a se producti reprobari potest, nisi ex nova causa, v. g. inimicitie, affi-

nitatis cum altera parte &c. l. 17. C. h. t. nam producens testem censetur habitatem ejus approbare. Hoc non obstante, dicta testis, si falsa, vel contraria sibi sint, reprobari possunt, quia prevedieri non poterant, sicut habitas testis. Sic etiam potest quis appellare a sententia iudicis, quem sibi imperavit, c. 14. de sen. & re iud. 2. Testes probatorii, qui inducuntur ad probandum negotium principale, reprobari possunt per testes reprobatorios, & reprobatorii per alios reprobatorios reprobatorios cap. 49. hoc rit. cum reprobaciones iste vim habeant iuste defensionis. Ulteriores vero reprobaciones, ne crescant in infinitum, non conceduntur, sed sistendum est in reprobatoriis reprobatorum. 3. Forma reprobationum traditur in c. 2. §. testes etiam h. t. in 6. & potissimum in duobus consistit: primo volens reprobare testes, debet specificè exprimerè crimina, aut defectus inhabilitatis, & simul testes in specie, v. g. vole probare Titium testem furem esse, quia Cajo furatus est hoc vas aureum, & pro hac probatione inducam testem A. B. C. secundo volens reprobare testes reprobatorios reprobatorum debet premittere iuramentum malitie, quod reprobationem istam malitiose non petat, quia maior in hac, quam illa reprobatione presumitur malitia, licet iudex, si ita judicaverit, indicare possit iuramentum etiam illi, qui vult reprobare testes probatorios.

TITULUS XXI.

De Testibus cogendis, vel non.

Agitur de hac materia spatium in iuribus titulo precedenti allegatis, cum specialis rubrica de hoc iure civili non extet.

1. Q. I. An quis regulariter a suo iudice cogi possit ad testificandum? R. Affirmative, laicus quidem a laico, & Clericus ab Ecclesiastico, c. 2. §. 4. h. t. c. 18. 45. de testib. nam hoc exigit bonum reipublice veritas occultetur; & lex charitatis, ac iustitie, necessitate probationum jus suum parti perat. Coactio autem ista de iure civ. fit, indicta multa pecuniaria, vel captis, pignoriibus &c. de iure Can. autem prius per admonitionem; deinde per confusum; & si Clerici sunt, prius ab officio, & beneficio suspenduntur, deinde interdiciuntur, tum excommunicantur, & tandem deponuntur c. 1. 2. 5. h. t. in casu necessitatis, si Clericorum testimonium requiritur in iudicio seculari, Episcopus rogatus a iudice laico testimonium excipiet a Clericis, vel illos mittet ad iudicem laicum, ut ibi more Clericorum iuramentum, & attestaciones deponant. 2. Testes non tantum in causa civili, sed etiam criminali cogi possunt ad testificandum: ita de iure civ. l. 16. C. de testib. ne crimina maneat impunita. At de iure Can. regulariter non sunt cogendi in causa criminali c. 7. & l. 10. h. t. nisi in criminibus exceptis; vel si iudex ex officio procedat, vel pro innocentia rei, & quoties veritas sine gravi peccato celeri requiritur.

2. Q. II. Que sint persone privilegiate, qua cogi nequeunt ad testificandum? R. Parentes contra contra liberos, & e contra, est vellet, cognati, & affines usque ad tertium gradum inclusive, nisi forsitan in causa civili vellet. Uxor contra maritum, liberis contra patronum, Clericus in causa sanguinis, de quibus rit. preced. dictum. Excipere crimina gravissima, maxime in futurum pendencia, & si aliter veritas obtineri non potest, quo casu iudicis est ostendere necessitatem ferendi testimonii c. 2. quoniam 14. quest. 2. Secus est de non privilegiatis, qui etiam extra casum necessitatis, & dum veritas per alios haberi potest, cogi possunt per cit. iura.

3. Q. III. An omnes testes, qui cogi possunt ad dicendum testimonium, etiam cogi valeant ad illud proponendum in loco iudicii? R. Negative: nam multi ex privilegio juris excipiuntur: 1. Majores 70. annis, infirmi, vel aliter impediti c. 8. & l. 8. ff. h. t. 2. Parescere depressi, qui ob verecundiam exire prohibentur, uti & mulieres, cit. c. 8. & Can. 2. de iud. in 6. 3. Longe distantes, nov. 90. c. 5. & cap. 3. de fidei. 4. Milites, & persone egregie, uti Episcopi, Abbates, Electores, duces, barones &c. qui depositiones suas scriptis consignare, & clausas ad locum iudicii

cii mittere solent, l. 15. ff. & l. 16. C. de testib. 5. Doctores l. 6. C. de professor. quod in hac materia favorabili aliqui extendunt ad licenciatos: sed probabilis est cit. l. 6. loqui tantum de doctoribus actu scientias profitentibus, & medicis suam artem practicantibus, ne a munere docendi, & medendi avocentur. Ceterum he persone privilegiate, si velint, possunt testificari in iudicio: secus iudex per se, vel per commissarium iuratum testimonium ab eis domi sue morantibus excipiet.

4. Q. IV. Que sit pena testem subornantis suo adversario? R. Potest excommunicari c. 45. de testib. vel pena extraordinaria subijci c. 4. h. t. non tamen pena falsi arg. l. 14. C. ad L. Cornel. de falsi, nam in hac materia odiosa nomine instrumentorum subtractorum, non veniunt testes subtracti: neque talis cadit causa, licet presumpcio iniustitie oriatur c. 1. h. t. & in dubio iudicatur contra illum, nisi clare probet jus suum, aut innocentiam. Host. Farin. &c.

5. Q. V. An laicus coactus testimonium dicere in causa sanguinis fiat irregularis? R. Probabilis negative cum Gonz. c. fin. h. t. n. 10. & prob. ex c. 19. §. ad ultimum, de homicid. ubi ab irregularitate excusatur seholaris, qui imperanti iudici ostendit signa comprobantia delictum latronis: postea mutilati, & non est defectus christiane lenitatis, sicut in iudice, & ministris iustitie, qui sponte hoc officium suscipiunt, cum talis non sponte, sed necessitate coactus testimonium perhibeat. Secus est in Clerico, qui simpliciter prohibetur testificatio in causa sanguinis Can. 30. his a quibus 23. q. 8.

TITULUS XXII.

De Fide Instrumentorum.

Agitur de hac materia in Pandectis lib. 22. tit. 4. in Codice lib. 4. tit. 21. & 22. nov. 44. & 73.

1. Nota 1. Instrumenta dici ad instrumentum, & late accipi pro omni eo quod causam instruit; at strictè, & proprie Instrumentum est scriptura ad probationem alienius rei confecta; & dividitur in publicum, quod manu publica, seu per notarium publicum cum legitimo solemnitate confectum est, c. 2. h. t. & privatum, quod manu privata, seu absque notario publico confectum est, sive deinde sit authenticum, sive non. Et quamvis instrumentum publicum, & authenticum sepe confundantur, imo in effectu non differant, cum per utrumque plena fiat probatio; in se tamen differunt, sicut genus, & species; quia omne instrumentum publicum est authenticum, sed non e contra, cum instrumentum authenticum possit esse privatum, seu privata manu confectum. Rursus instrumentum publicum est duplex: protocollicum, & transcriptum, quod communiter nomine instrumenti venit. Protocollicum est scriptura prima, & brevis summam continens capita substantialia rei gesta. Nomen hoc tractum est a protocollo olim usitato, quod significabat quandam in charte carte notam, seu signum, quo videlicet artificio, quove tempore ea confecta fuerit, cum comitis sacrum largitionum nomine, Lexic. Kahl. hodie etiam libri, in quibus gesta summarie notantur, dicuntur protocollica, & ab his protocollicis notariis. Solet etiam protocollicum dici imbrevitatum, abbreviatum, originale primum. Transcriptum est scriptura plena, & fusa super re tota gesta confecta, ita dicta, quod transmutatur ex protocollo. Ex transcripto originali notarii solent exemplaria, copia viamata, a verbo viamata dicta, seu collationata, quatenus notarius testatur, se vidisse originale, & cum eo exemplar transcriptum consulis.

2. Nota 2. requirita ex parte notarii esse, ut sit laicus, liber, legitime natus, jurisperitus, & a supremo Principe creatus, vel ab alio privilegiato; uti sunt Principes Imperii, Comes palatini, & Episcopi in suis territoriis. Clericis autem saltem in sacris constitutis prohibetur officium notarii, seu tabellionis, cap. 8. ne Cler. vel Monach. His qualitatibus instructus notarius publicus, rogatus a partibus, super quocumque negotio honesto conficere potest instrumentum, per se (sufficit etiam per amanuensum, dummodo ille subscribat c. 6. h. t.) scribendo ea, que presens vidit, vel audivit;

nihil tamen in suum commodum, sed hoc per alium scribendum erit, v. g. legatum in testamento, aliquo incidit in penam falsi l. 15. ff. ad L. Corn. de falsi. & rit. C. de his, qui sibi adscrib. in testam. Tunc in ipso instrumento observat consuetas solemnitates, v. g. ad initium ponendo: In nomine Domini Amen &c. ipsum totum negotium scribendo sine terminis ambiguis, sine abbreviationibus, sine cyphis ob periculum additionis, detractionis, vel eversionis. Ad finem, vel in loco convenienti, non quidem necessario, sed de congruo inferuntur nomina testium: tandem annus incarnationis dominice, mensis, dies, indictio Romana, nomen, & annus supreni Principis, nomen suum, & Principis, cujus auctoritate creatus est notarius; addit sigillum proprium, & alterum sigillum notariatus; puta per certam figuram sculptam, vel calamo depictam, ut facilius manus notarii dignoscatur. Quae ex his sint substantialia, loci consuetudo docet.

3. Nota 3. Officium notarii esse confictum territorio constitutis, cum extra illud sit persona privata, arg. l. 3. ff. de off. presid. unde alibi existens de iure non potest conficere instrumentum, ut hoc valeat in alieno territorio. At contra, quia confectio instrumenti non est actus jurisdictionis, etiam voluntaria, sed muneris, notarius in territorio constitutus existens potest extraneis, & peregrinis conficere instrumenta, ut valeant in eorum territorio; imo alibi existens valide conficit instrumentum, ut hoc valeat in territorio constitutis, pro quo est persona publica. Insuper de consuetudine notarii Pontificii possunt conficere instrumenta in terris Imperii, & notarii Casarii in terris Ecclesie Romane. Vide VVesib. Hiltrop. Reiff. &c.

§. I.

De fide instrumentorum publicorum.

4. Q. I. An instrumentum publicum in forma plena confectum, se solo faciat plenam fidem? R. Affirmative circa id, quod dispositive continet, c. 1. 2. & l. 15. C. h. t. l. 18. C. de probat. nam pro veritate instrumenti militat duplex magna presumpcio, puta ex officio publico notarii, & ex solemnitate legitima, que omnem falsi suspicionem tollunt; & ideo instrumentum publicum dicitur probatio probata. Excipere, nisi per testes iuratos probetur error, vel fraus, quod aliter res scripta, quam gesta fuerit, Nov. 73. cap. 3. ubi: nos existimavimus, &c. nam etiam in ministerios publicos fitus, & falsitas, vel error cadere potest.

5. Q. II. An protocollicum habeat vim plene probandi? R. Affirmative ex l. 10. ff. de edendo, & c. 11. de probat. ubi notarii jubentur apud se servare originalia, ut orta questione, per hoc veritas possit declarari: nam protocollicum est quasi fons, ex quo hauritur veritas transcripti; imo in dubio potius est credendum protocollo, utpote priori, & simplicius contenti rei geste seriem, quam transcripto. Excipere, nisi partes contrahendo non aliter se vellet obligare, nisi confecto pleno instrumento; quo casu scriptura plena ex lege contrahentium est de substantia contractus, & partibus prelegenda, l. 17. C. h. t. Sic etiam gratia, & privilegia Apollonica non prius suum robur obtinent, quam cum debitis solemnitatibus in scriptum plenam rediguntur ex Constit. 141. Urli. VIII. Alias.

6. Q. III. An copia publici instrumenti plene probet? R. cum distinctione: 1. Si idem notarius publicus, qui confecit instrumentum, transcribat solemniter ejus copiam, hac plene probat, cum notarius utrobique sit ejusdem auctoritatis, & fidei. 2. Copia a privato transcripta, non probat plene, sed ad summam presumpcio c. 1. h. t. si scripturam authenticam non videmus, ad exemplaria nihil possumus facere. 3. Copia transcripta ab alio notario publico, si id fiat cum auctoritate iudicis ordinarii, vel delegati, ex iusticia, & partibus citatis, actuque presentibus, plene probat c. fin. h. t. locus non, sine his solemnitatibus, quia per Nov. 44. h. t. non creditur notario publico, nisi interit actui, videndo, & audiendo ea, que gesta sunt. Similiter, si alter notarius complere vult instrumenta, que prior morte naturali, aut civili preventus perficere non potuit, necessaria est ad hoc auctori-

